

Stefan Hedlund:

Östeuropas kris

Det är naturligt att omvandlingsprocessen i Sovjetunionen och de östeuropeiska staterna samt de effekter och krav som denna ställer på omvärlden, skall föranleda problemöversikter och åtgärds paket. Det är också naturligt att problemens "nya" karaktär, omfattning och långtgående konsekvenser skall föranleda en bred och penetrerande analys och debatt. Stefan Hedlund vill med boken *Östeuropas kris* (Norstedts 1990) väcka debatt och skapa opinion just inom dessa områden. Han gör det genom att dels beskriva problemens karaktär, bakgrund och omfattning, dels rikta kritik mot det officiella Sveriges brist på ambition och klara målformuleringar. Särskild tonvikt har lagts på diskussionen kring organisering och former för eventuella ekonomiska och andra stödåtgärder.

Boken inleds med en snabb exposé över den nya världsbild som håller på att växa fram med rötter i perestrojkan. Den visar också på några av de områden, vars vidare utveckling kan betraktas som

oklara och/eller oroväckande i denna process. Svårigheten att göra framtidsbedömningar med utgångspunkt i dagens turbulenta situation konstateras. (Att boken anmäls ca ett och ett halvt år efter utgivningen har inte på något sätt ändrat dessa förutsättningar.) Författaren konstaterar ändå nödvändigheten av en sådan framåtblick och att denna måste baseras på en identifiering av arvet från det förgångna samt på nuläget ekonomiska och politiska villkor.

En skissartad historik identifierar de interna och externa faktorer som bidragit till förändringsprocessens nödvändighet och start. Som en sammanfattande beteckning för de interna faktorerna används, helt riktigt, beteckningen "det kommando-administrativa systemet". En schematisk översikt ges över detta systems viktigaste beståndsdelar och över de långtgående konsekvenser som denna struktur kom att få. Den viktigaste externa orsaken finns, enligt författaren, förmodligen i rustningsspiralen.

Perestrojkans innehåll

Från denna orsaksbeskrivning glider boken in på perestrojkans innehåll. En sammanfattande beskrivning av denna idag sexåriga process är att mycket har sagts men väldigt lite har gjorts. Författaren menar att reformarbetet befinner sig i en situation där ingenting har hänt mer än att ekonomin, rent generellt, är i ett sämre tillstånd än tidigare. En exempelsamling av illa genomtänkta reformåtgärder presenteras. Detta avsnitt avslutas med allmänt hållna reflektioner om nödvändiga vägval i den vidare reformverksamheten.

I det tredje kapitlet tar författaren fördömligt upp en tematik som rönt alltför liten uppmärksamhet i den allmänna reformdebatten, nämligen den mänskliga dimensionen. Den behandlas i perspektivet av den ekonomiska och ekologiska krisens effekter och omvandlingsprocessens möjliga konsekvenser för den en-

skilda individen. Det är beklagligt att denna brist i stort kännetecknar både den östeuropeiska interna debatten och de västliga kommentatorernas bidrag. Författaren föregår den ekologiska översikt som följer och menar att begreppet ekologiska flyktingar kan bli en lika självklar realitet som den ekonomiska varianten. Han antyder dimensionen i det problem som inramas av de kortsiktiga sociala och politiska konsekvenserna av en, enligt hans förmenande, nödvändig hårdhänt ekonomisk och ekologisk politik.

I de två följande kapitlen beskriver författaren den ekologiska katastrofen i Sovjetunionen och motsvarande kris i Baltikum och Centraleuropa. Det görs en poäng av distinktionen mellan katastrof och kris. Den exempelsamling som torgförs, vars bevisvärde och rimlighet också prövas i ett kortare, alltför kort, resonemang, ger syn för saken. Den apokalyptiska bild som tonar fram, särskilt när det gäller Sovjetunionen men även i en något nedtonad variant vad gäller de övriga nämnda områdena, ställer läsaren inför en massiv hotbild. Den är så massiv att den säkert för många är oförståelig. Detta avsnitt följs av ett resonemang kring varför utvecklingen har fått denna inriktning och nått denna katastrof- och krisnivå.

Vad kan göras?

I bokens avslutande tredjedel diskuterar författaren möjliga åtgärder för att komma till rätta med de olika problem-aspekter som redovisats. Ett positivt inslag är den gryende miljörörelsen och det officiella erkännandet av problemens omfattning och karaktär. Ett omfattande stöd utifrån behövs.

I ett avslutande avsnitt går författaren särskilt in på eventuella svenska hjälpinsatser. Han kritiserar den aktuella nivån på det svenska biståndet, den tröga vägen till beslut och bristande kunskap hos beslutsfattarna. Han rekommenderar ett allmänt hållet åtgärds paket innehållande di-

rekt miljöbistånd, egen kompetensuppbyggnad, riktade utbildningsinsatser, riktade direkta insatser med näringslivsutveckling som huvudtema och, som en långsiktig garant för effekten av redan beslutade och framtida åtgärder, ett samordningssekreteriat med mycket brett mandat.

De teman som tas upp i denna debattbok är nog så angelägna. Författarens starka och måleriska språk och kategoriska utsagor borde dessutom, av egen kraft, uppmuntra till den debatt han efterlyser. Det är beklagligt att en sådan, med några få undantag, helt lyser med sin frånvaro. En möjlig förklaring kan ligga i att framställningen saknar en klar och entydig målgrupp. Omslagstexten anger högskolestuderande på grundutbildningsnivån som den viktigaste målgruppen. Det är tveksamt om dessa, annat än vid interna seminarier vid universiteten, har förmåga eller styrka nog att ta sig an författarens teser i en offentlig debatt. Bokens lämplighet som kurslitteratur, med dess avsaknad av gängse fotnots- och referensteknik, kan diskuteras. Vetenskaps-samhällets potentiella debattbidrag och då avser jag framför allt ekonomiskt, ekologiskt och öststatsrelaterade ämnestraditioner störs också i hög grad av avsaknaden av den gängse accepterade vetenskapliga källmaterialhanteringen. Politikernas kortsiktiga och lågprofiliga perspektiv i kombination med författarens fräna mediala framtoning uppmuntar inte heller till några bataljer på våra större tidningars debattsidor.

Vad som antyds i denna anmälan är en generell positiv värdering av författarens ambition och inriktning. Det är beklagligt att denna ambition drunknar i en pyttipanna av delvis irrelevanta utvecklingar och en rabulistisk tendens. Den bakgrundsbild som författaren tecknar blir lättviktig i sina alltför förenklade (inte nödvändigtvis felaktiga) orsak-verksamhets samband. Oavsett målgrupp hade materialet varit betjänt av en rejält utbyggd

bakgrundsbeskrivning och en renodling av de förda resonemangen. Det ovan sagda är framför allt relevant vad gäller den ekonomiska analysen. Den ekologiska översiktsbild som tecknas går inte helt skottfri, men den ger ett mer genomarbetat intryck.

När det gäller de avsnitt som diskuterar policyfrågor hamnar vi i samma dilemma. Diskussionens och analysens knapphet i teckningen av olika enskilda åtgärder och åtgärdspaket, deras bevekelsegrunder, konsekvenser och begränsningar, ställer läsaren i tvivelsmål om resonemangets bärkraft. Eftersom författaren i andra sammanhang diskuterat sådana aspekter på ett mer fullödigt sätt, är måhända redigeringen i detta sammanhang beklagligt hårdhänt.

Ekon dr PETER DE SOUZA
Kulturgeografiska institutionen
Handelshögskolan vid
Göteborgs universitet